

Förteckning öfver Nerikes fasta fornlemningar : jemte en inledande beskrifn...

Hofberg, Herman,

5 B Br.

National Library
of Sweden

*Arkiv.
K. 1. 1.
(10)*

FÖRTECKNING

ÖFVER

NERIKES FASTA FORNLEMNINGAR.

JEMTE EN INLEDANDE BESKRIFNING, OCH UT-
DRAG AF KONGL. MAJ:TS NÅDIGA FÖRORD-
NING AF DEN 29 NOV. 1867, ANGÅENDE
FORNTIDA MINNESMÄRKENS FRE-
DANDE OCH BEVARANDE.

ENLIGT BESLUT AF NERIKES FORNMINNES-
FÖRENING UTGIFVEN

AF

HERM. HOFBERG,

FÖRENINGENS SEKRETERARE.

I Bokhandeln finnes att tillgå:

Nerikes Gamla Minnen,

sådana de ännu kvarleva i fornlemningar, fornfynd,
afefvor af medeltidens kyrkliga konst, folklif,
sånger, sägner, folkspråk, m. m.

Ett bidrag till fäderneslandets fornkännedom,
konst- och odlingshistoria

af

Herm. Hofberg,

Sekreterare i Föreningen för Nerikes Fornminnen.

*Med 118 afbildningar, dels i kemitypi, dels i träsnitt,
samt 10 musikbilagor.*

Pris: Carton. 5 Rdr, clothb. 6 Rdr, dito med guldsnitt 6 Rdr 50 öre.

Innehåll:

Inledning.

Minnen från Hednatiden.

1. Forngrafvar.
2. Domareringar.
3. Borglemningar.
4. Sagan om Hackhemmen.
5. Sigtryggsberg.
6. Fornsaker funna i Nerikes jord.

Minnen från Medeltiden.

7. Runstenar.
8. Riseberga kloster.
9. Ramundeboda.
10. Örebro kloster.
11. Minnen och lemningar efter några af de äldsta kyrkorna.
12. Qvarlevor af medeltidens kyrkliga konst.

Historiska Tidsbilder.

13. Herr Gudmar till Käggleholm.
14. Mordet vid Göksholm.
15. Fru Brita Tott.
16. Minnen af Danska fejden 1520.
17. Prästige Kumlensis
18. Bondupproret 1653.

Folket.

19. Byggnadssätt, klädebrägt, sedvänjor och bruk, i högtidslag och hvardagslif i äldre tider.
20. Skrock och signierier.
21. Folksägner.
22. Nerikes djur- och växtnamn.
23. Folksånger och Folkmusik.
24. Folkspråket.

Musikbilaga.

(Se omslaget 3:dje sida.)

Kungl. biblioteket

0 0000 000043857

FÖRTECKNING
ÖFVER
NERIKES
FASTA FORNLEMNINGAR.

JEMTE EN INLEDANDE BESKRIFNING, OCH UT-
DRAG AF KONGL. MAJ:TS NÅDIGA FÖRORD-
NING AF DEN 29 NOV. 1867, ANGÅENDE
FORNTIDA MINNESMÄRKENS FRE-
DANDE OCH BEVARANDE.

ENLIGT BESLUT AF NERIKES FORNMINNES-
FÖRENING UTGIFVEN

AF

HERM. HOFBERG,
FÖRENINGENS SEKRETERARE.

ÖREBRO,
ABR. BOHLIN, 1871.

FÖRTÄCKNING

ÖFVER

N E R I K E S

FÄSTA FÖRVALTNINGAR.

RENTA ENLIGT DEN BEGRÄNDADE BESKRIVNINGEN, OCH UT

DRAG DE KÖRDE WÄRDE VÄRDE BOKFÖR

ÅR 1871. ÅR 1872. ÅR 1873. ÅR 1874. ÅR 1875.

FÖRSTÄLLNINGEN ÖFVER

DÄRDE OCH BEVÄRNINGEN

ÖFVER HERRN HERRIKS FÖRVALTNINGEN

FÖRVALTNINGEN

HERRN HERRIKS

GRINDA
ÅR 1871

Det är oss obekant, när Sverige först blef bebodt af menniskor; men vi veta, att det skett långt, kanske tusen år före Kristi födelse; — vi veta äfven, att våra förfäder icke voro de första, som nedsatte sig i landet, utan att andra folkstammar bodde här förut, hvilka stodo på en mycket låg grad af odling. När våra förfäder kommo till Sverige, medförde de kännedom om *järnet*, hvars beredning och nytta de lärt sig i det land, hvarifrån de inflyttade hit. Men de folk, som bodde här förut, voro alldeles obekanta med denna metall och förfärdigade sina redskap och vapen af andra ämnen, förnämligast af *sten* och *brons*. Med afseende på dessa olika ämnen, af hvilka man i forntiden tillverkade sina vapen och verktyg, hafva våra fornforskare indelat tiden före all historias begynnelse — hvilken tid vi föröfrigt känna endast af fornlemningar och fornsaker, som hittats i jorden — i tre tiderymder: Stenåldern, Bronsåldern och Järnåldern.

Man förmodar att Sveriges uräldsta inbyggare eller stenålderns folk tillhört den Finska folkstammen; ehuru de söderifrån öfver Danska öarne inkommit till Sverige. Man kan sluta af åtskilliga deras kvarlemnade vapen och husgerådssaker, att de, åtminstone i början af sin härvaro, saknat alla begrepp om ett ordnad lefnadssätt. Men andra fornlemningar häntyda på, att stenålderns folk ej alltid stått kvar på denna låga ståndpunkt af odling. Nyare undersökningar gifva till och med vid handen, att de icke varit alldeles obekanta med boskapsskötsel och att de till slut måhända idkat något litet åkerbruk. Jagt och fiske utgjorde dock deras hufvudnäring. Af brist på metaller, som för dem voro alldeles okända, tillverkade de sina få

enkla vapen och husgeråd af *sten*, *ben* och *lera*, hvarföre den tid, under hvilken de innehade landet, kallas *Stenåldern*. I dessa halvilda människors grafvar, i jorden, i torfmossar o. s. v. har man gjort talrika fynd af vapen och verktyg från denna tid; och det är just på grund af dessa fynd, som vi med någon sannolikhet kunna sluta till Nordens äldsta inbyggares seder och lefnadssätt. Hvad man sålunda funnit, utgöres förnämligast af yxor, mejslar, kilar och spjutspetsar af flinta och andra stenarter, ofta tillverkade med rätt stor konstskicklighet, om man tager i betraktande de simpla verktyg, som den nordiska urinvånaren hade att förfärdiga dem med. Sina kläder tillverkade han af djurshudar och bodde i bergsskrefvor och jordkulor i närheten af hafvet eller de större vattendragen, der han lättast kunde finna sitt tarfliga uppehälle. Han hade ett, fastän dunkelt begrepp om människans odödlighet, hvilket man kan finna af deras sätt att begrafva sina döda. Deras grafvar, som till ej obetydligt antal finnas i södra Sverige, bestå af ett slags grottor af resta stenar, täckta med ofantliga gråstenshällar och försedda med en låg smal utgång, vänd mot öster eller söder. Denna gång, som är det mest utmärkande kännetecknet på dessa grafvar, har förskaffat dem namn af *gånggrifter*. På grund af deras form har man äfven kallat dem *halfkorsgrafvar*. Utvändigt är grottan dold i en jordhög och invändigt full med jord och människoben bland redskap af flinta, prydnader af ben, bernsten, lera o. d. Understundom är grafven innantill försedd med smärre rum eller afskrankningar af sten, inom hvilka liken sitta i nedhukad ställning med korslagda ben. Jemväl finner man i dessa grafvar ett slags krukor eller pannor af lera, i hvilka den dödes anförvänder plägade inlägga födoämnen. Af allt detta kunna vi sluta till, att den nordiska vilden tänkt sig människans tillkommande lif såsom en fortsättning af hennes tillvaro på jorden. Tiden när dessa Sveriges urinbyggare inkommo i landet, kan, såsom förut är nämnt, ej med någon viss-het bestämmas, dock kan man säkerligen sätta den till minst ett tusen år före vår tideräkning.

I Nerike finnas inga gång-grifter eller grafvar från stenåldern, ty de grafhögar i hvilka man funnit stenistor af kalkstenshällar, såsom vid Yxhult i Kumla, äro utan fråga från en senare tid. Säkerligen ha Sveriges urinbyggare aldrig i Nerike, eller öfverhufvud i medlersta Sverige, funnits samlade till det antal, att de kunnat uppbygga de stora gånggrifterna, till hvilket arbete fordrades en hel menighets förenade krafter. Måhända hade de, då de kommo hit upp, redan öfvergifvit detta begravnings-sätt och antagit något annat, som var beqvämare, eller mer öfverensstämmande med bruket hos de folk, som efter dem voro de herrskande i landet. Att de emellertid lefvat här och varit bosatta här, derom vittnar den mängd stenverktyg, som de lemnat efter sig och som blifvit hittade i Nerikes jord, såsom stenyxor, kilar, viggas, mejslar, knifvar, spjutspetsar m. m. af flinta och andra stensorter.

Omsider efterträdde stenåldern af Bronsåldern. Nya folkslag hade invandrat till Europa ifrån Asien. Dessa folk, hvilkas härkomst man ännu icke med säkerhet kunnat bestämma, voro i besittning af en högre bildning, idkade jordbruk och boskapsskötsel, samt kände bruket af åtskilliga metaller, såsom koppar, tenn och guld. Genom koppars blandning med tenn erhöles den metall, som kallas *brons*, af hvilken de förfärdigade praktfulla vapen, prydnader och husgeråd, hvarföre man kallat denna tid Bronsåldern. Af deras efterlemnade tillhörigheter hittas ofta knifvar, svärd, spjut, dolkar, kammar, rakknifvar, två olika slags huggjern, af hvilka det ena slaget kallas «celter», det andra «pålstaftar», stridsklubbor, armringar m. m. i Danmark och södra Sverige, der bronsålderns folk varit bosatta. I Nerike ha bronssaker visserligen blifvit funna några gånger, men de hafva händelsevis blifvit förda hitupp i forna tider; emedan järnålderns folk, som efterträdde bronsfolket, med begärlighet upptog de bronssaker, detta lemnat efter sig och nyttjade dem, antingen sådana de voro, eller omarbetade dem till prydnader efter sin smak. På samma sätt voro stenvapen af många slag ännu i bruk under bronsåldern och till och med under järn-

åldern; så att endast den, som studerat sådana saker, med någorlunda säkerhet kan bestämma, till hvilken tidsålder en hittad fornsak rätteligen hör.

Bronsålderns folk började redan vid tiden före kristna tideräkningen att i Sverige undanträngas af nya invandrare, med ännu högre bildning, hvilka egde vapen och redskap af järn och begagnade vissa skriftecken, som kallas *runor*. Den tid, som begynner med dessa invandringar, har man kallat Järnåldern. Det är våra förfäder, hvilka nu för första gången visa sig inom Sveriges landmären. Först kommo *Götarne*, hvilka, sedan de lemnat sina gamla bostäder på gränsen af Europa och Asien, drogo vesterut och öfver Danmark intågade i Sverige, der de förnämligast utbredde sig öfver södra delen af landet, ehuru enskilda flockar spredo sig till Norge och äfven till det öfra Sverige. Undanträngde af främmande folkstammar tågade ånyo nya skaror från sitt tillhåll i östra Europa vesterut, af hvilka en del, som sedan blifvit kallade *Norrmän*, drogo längre åt vester in i nuvarande Norge och en annan skara, *Svearne*, gingo öfver Ålands haf och nedsatte sig först i trakten norr om Mälaren. Äfven dessa sist invandrande folkstammar kände bruket af järnet och egde till skriftecken *runor*, hvilka dock äro i flera afseenden olika med dem, som *Götarne* begagnade. Sedan *Sveastammen* utbredt sig från Uppland öfver Mälare- och Hjelmare-dalarna, samt uppåt Dalarne, trängde de omsider öfver de stora gränsskogarne Kolmården och Tiveden söderut mot Götaland. De båda stammarna stodo för det mesta i fiendtligt förhållande så väl till hvarandra, som till de uräldsta Finnfolken, hvilka länge bibehöllo sig i de stora ödeskogarne och det norrländska hög- och kustlandet, och hvilka i sagorna förekomma under benämningen *Jotnar*, *Resar*, *Troll* o. s. v. Omsider, efter långvariga fejder, sammansmälte dock *Svear* och *Götar* till ett och samma folk, till det som nu bebor Sverige.

De fornlemningar och minnesmärken, som de nu nämnda folken lemnat efter sig, äro af två slag: *fasta* och *rör-*

liga. Med *fasta* fornlemningar menar man sådana, som icke kunna flyttas eller rubbas från sitt ställe, utan att förstöras, såsom ättechögar, grafkummel, stensättningar, domarringar, borglemningar o. s. v.; med *rörliga* fornlemningar åter förstås de vapen, prydnader och husgerådsteringar af sten, brons, järn eller andra ämnen, som hittas i jorden, i sjöar, torfmossor o. s. v.

Med undantag af de s. k. hällkistgrafvarne, hvilka enligt min öfvertygelse tillhört Götarne, samt några minnesmärken ifrån den första kristna tiden, äro alla fasta fornlemningar i Nerike minnen efter Svearnes och deras första bosättning i landet. Talrikast förekomma ättechögar, kummel och stensättningar, hvilka alla tre slags fornlemningar äro grafvar. Ättechögar, eller ättekullar, såsom man kallar dem då de äro mindre, äro uppkastade högar antingen af ren mulljord, eller med inblandad klappersten. Midtuti högen finnes vanligen ett litet stenrös, i hvilket står en kruka af bränd lera, med aska och benkol efter det förbrända liket. Kummel äro större eller mindre stenrös, utan någon jordbetäckning, i hvilka en dylik kruka med ben och aska är insatt; och stensättningar slutligen kretsar af stenar, lagda på marken i olika former, hvilka under sin stenläggning hafva en eller flera sådana grafurnor eller krukor. De olika former af stensättningar, som förekomma i Nerike, äro: runda, fyrkantiga, trekantiga, treuddar, med sidorna böjda inåt med utlöpande uddar, båtförmiga, liknande en åt båda ändarne tillspetsad båt. Alla dessa stensättningar äro i yttre kanten omgifna af en enkel rand af större kullerstenar och inuti fyllda med mindre sten, ungefär som stenläggningen på en gata. Skeppsformer förekomma endast två stycken i Nerike, en vid Mark i Alby och en vid Glanshammars kyrka. De äro också grafvar — tydligen för vikingar eller sjöfarande — och bestå af uppresta stenar, ställda så att de ange formen af ett fartyg. De äro äfven deruti olika de andra stensättningarne, att de — åtminstone i Nerike — ej äro stenslagda inuti. Ett annat slags grafminnen äro bautastenarne, stenar resta till åminnelse af någon död. De hafva inga

inhuggna bokstäfver eller figurer och skilja sig derigenom från de yngre runstenarne, som hafva en inskrift med runor inom en slinga, som går utefter stenens yttre kant. De s. k. domarringarne utgöras af flera, vanligen 6, 9 eller 12 i en rundel resta stenar, från tre ända till sju eller åtta fots höjd. Dessa stenkretsar hafva fått sitt namn deraf, att man trott att våra förfäder vid dem brukade hålla sina ting. Det är visst icke omöjligt att så ibland skedde, aldenstund rättskipningen i äldsta tider hölls under bar himmel, vanligen på eller i närheten af fädernas grafvar; men hvad som är säkert är, att man på många ställen, och äfven här i Nerike, inom domarringarne hittat bitar af lerkrukor, kol och förbrända ben, hvilket tydligen visar, att domarringarne äfven och kanske ursprungligen varit grafplatser. Ett ytterligare slag af fornlemningar från dessa gamla tider äro borglemningarne. De träffas mest långt in i skogar och ödemarker, och bestå i en eller flera ringmurar, hopkastade af kullerstenar, kring toppen af någon svårtillgänglig klippa. Ibland synas murarne lagda med temligen jemna sidor; oftast hafva de nedrasat; men på många ställen ha de tydligen aldrig varit ordentligt upplagda, utan bergstoppen endast omgifven med hopkastad stenvall. Beträffande ändamålet med dessa gamla fästen är det antagligaste, att de tjänat till tillflyktsorter för den icke stridbara befolkningen vid fiendtliga infall i landet.

Af hvad som nu i korthet blifvit yttradt, inser hvar och en att de flesta af våra fornminnen äro grafvar. Hvilken vikt och betydelse våra förfäder fästat vid den plats, der de jordat sina kära anhöriga, finner man mer än väl, då man ser med hvilken omsorg de tillredt dessa deras sista hvilorum. Ligger det icke i det sätt, hvarpå dessa högar, kummel och stensättningar blifvit anlagda, en beräkning på att de skulle trotsa tidens åverkan, och i och med detsamma en stum, men lätt begriplig, bön till efterverlden att låta de döda hvila i ro. Det kan då knappt betraktas annorlunda, än som ett nidingsdåd, att förstöra en sådan graf, antingen det sker af snikenhet att åtkomma den lilla jordlapp på hvilken grafven ligger, eller i den

enfaldiga tron att man i den skall hitta några skatter. Men utom det klandervärda, som ett sådant tilltag i sig sjelf innebär, stadgar lagen ett strängt ansvar för hvar och en, som rubbar, undanrödjer, förstör eller på annat sätt ofredar icke blott forntidsgrafvar, utan hvilken fornlemning som helst, om det befinnes att den skyldige känt eller bort känna, att det var en fornlemning. Att minnesmärket förut var skadadt gör härvid intet undantag. Då den, som åtalas för dylika lagöfverträdelser, vanligen bemöter åtalet med den ursakten, att han varit okunnig om, att det som han förderfvat, varit ett minnesmärke, har Nerikes Fornminnesförening beslutat, att upprätta en fullständig förteckning på alla fornlemningar, som finnas i Nerike, och på sin bekostnad utdela den till alla kyrkor, sockenbiblioteker och jordegare, på hvilkas mark någon eller några fornlemningar äro liggande, för att sålunda sätta allmänheten i tillfälle att lära känna sina minnesmärken och egna dem den vård, af hvilken de äro förtjenta.

Utdrag af Kongl. Maj:ts nådiga Förordning den 29

November 1867, angående forntida minnes-

märkens fredande och bevarande, i

hvad som rörer fasta

fornlemningar.

§ 1.

Alla fasta fornlemningar, bevarande minnet af fäderneslandets inbyggare i forntiden, äro ställda under lagens hägn, och få således icke af jordens egare eller innehafvare eller annan person förändras, rubbas eller förstöras under annat vilkor än här nedan §§ 3, 4 och 5 stadgar.

§ 2.

Fasta fornlemningar äro: ätthögar och grafkullar från hednisk tid, af jord eller grus, stundom försedda med stenkrets kring foten, någon gång med sten på toppen; grift-

rör (kummel) af hopförda stenar; grafvar eller andra byggnader, uppförda af resta stenar eller hållar, täckta med hållar eller stenblock, fristående eller omgifna af jordkullar eller rör, i vissa orter med täckt ingång från sidan (jättestugor, dyrhus, hållkistor, gånggrifter); stensättningar och stenläggningar af stenar, resta eller lagda i bestämd form, runda, aflånga eller ovala, mot ändarne afsmalnande, fyrkantiga, trekantiga med utlöpande uddar o. s. v. (domare-ringar, domaresäten, offerkretsar, skeppsformer, treuddar m. m.); resta stenar, antingen enstaka stående, eller flere spridda utan bestämd ordning sinsemellan (bautastenar, vårdhållar); stenar och klippblock med runskrift (runstenar); inskrifter och bilder af menniskor, djur m. m. inristade på berg och hållar (runeberg, hållristningar); ringmurar af sten, jordvallar eller andra märkligare qvarlefvor af forntida borgar, slott och fästen; lemningar af fordom öfvergifna kyrkor, kapell, kloster, bönehus och andra märkliga offentliga byggnader; stenkors och andra vårdar, under aflägsen tid uppresta för andaktsöfningar eller till minne af någon tilldragelse samt andra likartade minnesmärken af den ålder, att de nu mera icke kunna anses tillhöra enskild egare.

§ 3.

Vår Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademi eger att, genom Riksantiquarien eller särskildt utsedd person, efter skedd tillsägelse åt jordens egare eller innehafvare, låta uppresa och iståndsätta kullfallna runstenar och andra forntida minnesmärken samt afteckna och medelst gräfning, eller på annat sätt, undersöka fasta fornlemningar, under vilkor att egaren eller innehafvaren af jorden skall åtnjuta ersättning för honom möjligen derigenom förorsakad skada eller kostnad. Efter slutad undersökning skall fornlemningen, så vidt möjligt är, i det yttre återställas i sitt förra skick.

§ 4.

Åstundar egare eller innehafvare af jord, för tillämnadt byggnads- eller odlingsföretag eller af annan orsak,

begagna, förändra eller borttaga någon fast fornlemning, tillkännagifve det, med bilagd noggrann beskrifning öfver fornlemning, å landet hos närmaste kronobetjent och i stad hos Magistrat, hvilka det åligger att genast derom göra anmälan hos Vår Befallningshafvande i länet, som bör handlingarne till Vår Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademi insända. Akademien eger derefter afgöra, huruvida ansökningen må med eller utan vilkor bifallas, eller icke; hvilket beslut skall genom Vår Befallningshafvande meddelas den sökande, jemte hänvisning att, der han åt beslutet ej nöjes, inom den i Vår nådiga Förordning den 14 December 1866 bestämda tid i Vårt Ecklesiastik-Departements Expedition deröfver inlemnade underdåniga besvär. I dessa fall skola besluten sökanden kostnadsfritt meddelas.

Vår Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademi eger, i händelse bifall lemnas att förändra eller borttaga sådan fornlemning, förut låta densamma närmare besigtiga och afteckna, eller vid förändringen eller borttagandet låta någon person å Akademiens vägnar närvara; dock må icke egaren eller innehafvaren af jorden oskäligen uppehåll eller olägenhet deraf tillskyndas. Om i sådan fornlemning anträffas lösa fornsaker, skola dessa Oss och kronan hembjudas.

Önskar någon annan, för vetenskaplig undersökning, öppna en eller annan viss uppgifven fornlemning, må han dertill begära tillstånd af Vår Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademi, som, i händelse af bifall, närmare bestämmer huru dervid må förfaras.

§ 5.

Om vid anläggning af väg, jernbana, kanal eller vid annat offentligt arbetsföretag någon märkligare fast fornlemning skulle vara belägen i vägens eller kanalens riktning eller för arbetets utförande hinderlig, och kan fornlemningens rubbning icke utan stor olägenhet undvikas, så skall, innan sådan rubbning sker, ritning af fornlemningen jemte beskrifning till Vår Vitterhets-, Historie- och

Antiqvitetts-Akademi insändas och tillfälle beredas Akademien att, om så anses behöfligt, genom dertill förordnad person undersöka densamma, utan att likväl arbetet må härigenom obehörigt uppehållas.

§ 6.

Skall skifte af jord företagas och finnes derå fast fornlemning, åligge det skiftesförrättaren att uppmana samtliga delegare att låta den mark fornlemningen upptager, såsom skifteslagets gemensamma tillhörighet, från skiftet undantagas. Kan sådan öfverenskommelse icke frivilligt uppgöras, gälle dock om fornlemningen hvad rörande sådans vård här ofvan är stadgad.

§ 7.

En hvar, som genom sprängning, nedrifning, gräfning, plöjning eller på annat sätt, utan dertill, efter hvad här ofvan sagdt är, erhållet tillstånd, rubbar, undanrödjer, förstör eller på annat sätt ofredar fast fornlemning, straffes, efter omständigheterna, med böter från **5** till **500** Riksdaler, om det befinnes, att han känt eller bort känna, att det var en fornlemning, och vare pligtig att, så vidt möjligt är, återställa densamma i dess förutvarande skick. Tredskas han att sådant fullgöra, må återställandet på hans bekostnad verkställas.

§ 12.

Våre Befallningshafvande ege att, på anmälan af Riksantiquarien eller på enskilda jordegares ansökning eller af eljest förekommande anledning, låta offentligen fridlysa vissa bestämda eller viss ords fornlemningar; och skall, der åverkan å sålunda fridlyst fornlemning ändock sker, sådant såsom försvårande omständighet vid sakens bedömande anses.

Det alle, som vederbör, hafve sig hörsamligen att
 efterrätta. Till yttermera visso hafve Vi detta med Egen
 hand underskrifvit och med Vårt Kongl. sigill bekräfta
 låtit. Stockholms Slott den 29 November 1867.

CARL.

(L. S.)

F. F. CARLSON.

Fasta Fornlemningar.

I. Örebro Härad.

1. Ansta.

På *Ansta mark*, Örebro stads grustag, på södra sluttningen af åsen: 6 ättekullar.

Karlsunds mark, på Borrarebacken på södra sidan om Svartån: 14 stycken ättechögar, i allmänhet mycket väl bibehållna.

2. Långbro.

Karlsunds mark, norr om och alldeles invid landsvägen på en låg grusbacke i gårdet midtför ladugården: ett par små ättekullar, skadade genom grustagning i backen.

3. Almby.

Östra Marks egor, på en gärdesbacke i Storgärdet, ett par hundra famnar v. s. v. om gården: ett vackert grafält af omkring 20 ättechögar, de aldraflesta oskadade.

Östra Marks egor, på den s. k. Aspbacken söder om landsvägen: 6 upprättstående och 3 omkullfallna stenar, hvilka jemte några andra stenhällar, som för längre tid tillbaka blifvit borttagna, bildat en 75 fot lång och 20 fot bred «skeppsform». Tätt invid på norra sidan ligga 8 ättekullar.

4. Mosås.

Vid *Krutbruket*, i tallbacken, några famnar norr om östra gårdet: omkring 15 små ättekullar, de flesta orörda.

Vid *Åsbyn*, på östra sidan om landsvägen, strax norr om norra gården: en 5 fot hög bautasten, inpassad i gårdesgården, som är uppförd omkring en liten åkerlycka.

Hullinge mark, på den s. k. Kullkyrkebacken, ett par hundra famnar öster om byn: några obetydliga lemningar af murar, förmodligen efter Mosås äldsta kyrka, enär människoben, delar af likkistor, förrostade spikar icke sällan hittats vid gräfning i backen.

5. Täby.

I östra Sakristie-väggen: en väl bibehållen runsten, hvars inskrift dock icke lemnar någon redig mening.

6. Gräfve och 7. Eker.

(I ingendera af dessa socknar finnas några fornlemningar.)

8. Hofsta.

Korsta mark, i norra rågången till hemmansegaren Olof Nilssons hagmark, emellan byn och sjön Lången: en större ättehög, i forna tider öppnad af skatteletare, — samt några steg längre i söder: en märkvärdig stensättning af 20 stora stenar, lagda i cirkel med en större sten i midten.

På Prestebols egor, vid torpet Löfsätter, på södra sidan om ladugården: en upprest sten, 6 fot hög.

9. Axberg.

Qvinnersta mark, på en gärdesbacke, emellan gården och Köping-Hults jernväg: en större ättehög och omkring honom lemningar efter 6 stycken smärre ättekullar.

10. Kil.

Vid Norrbacka, på gårdstomten till norra gården, som eges af Anders Andersson: 4 stycken ättehögar, af hvilka två sedan gammalt äro något skadade i midten.

På Vallby mark, sydost om byn, på ömse sidor om «Örebrovägen»: 9 stycken ättehögar, mestadels öfverväxta med buskar och ungskog.

Klockhammars skog, några hundra steg vester om gården: en borglemning.

På Ullavi klint: en likadan borglemning, fastän större.

11. Tysslinge.

På Prestebols egor, ett bösshåll vester om kyrkan: 2 stycken mycket stora och vackra ättehögar.

På södra Kanteboda utmark, en half fjerdingväg sydväst om Garphytte bruk: en borglemning, som af folket kallas «Kantebode-skans».

På kronoparken Slottsallmanningen, på östra sidan om Gilsåa-sjön: en borglemning, vanligen kallad «Gilsåa-borg».

12. Vintrosa.

På Prestgårds egor, nordväst om kyrkan, kring sockenmagasinet: 14 stycken ättehögar. Den största har i forna tider blifvit illa söndergräfd; men de mindre högarne äro nästan orörda.

Vid Spånga, på en gärdesbacke, ett par hundra steg öster om byn: 7 stycken vackra och väl bibehållna ättehögar.

På Sanna mark, vid norra ändan af grusåsen, emellan byn och den utflyttade norra gården: 2 resta stenar.

På Nybble mark, norr om gården i vestra landsvägskanten: en stor och grof bautasten, allmänt kallad «Ölkannesten».

II. Glanshammars Härad.

13. Ringkarleby.

Sjögesta mark, på en gärdesbacke norr om landsvägen: 5 stycken ättehögar, de flesta illa skadade.

Nasta, i södra landsvägskanten midtför byn: en runsten, på hvilken står inristadt: "Thurhal: lit: reisa: sten: istur: Thiuthburn: sun: sin: utan", som på vårt nu brukliga språk betyder: "Thorhallr lät resa sten efter Thiodbiörn son sin redbare".

14. Glanshammar.

Vid Hälla, på öfversta åsen både norr och söder om byn: flera små sammansjunkna ättekullar, hvilkas antal genom grustagning årligen förminskats.

Glanshammars by, på backen vester om vägen midt emellan kyrkan och hemmanet Grusbo: omkring 12 mindre ättehögar, de flesta sedan gammalt förderfvade af högbrytare.

Glanshammars by, på gårdet ett par hundra steg nordost om kyrkan: 8 stycken uppresta och 2 kulliggande sten-

hällar, hvilka tillsammans med några andra, som i forna tider blifvit borttagna, bildat en skeppsform, som är 80 fot lång och 26 fot bred. Vid norra ändan af denna stensättning ligga två större och vid södra ändan en mindre ättehög.

Glanshammars by, på en stenbacke vester om byn och hundra steg norr om landsvägen: domare-ring, som från början bestått af 9 stenar, af hvilka en blifvit bortförd, och 6 nu ligga omkullfallna.

Skjölfs mark: 5 stycken smärre ättekullar, två på vestra och tre på östra sidan om vägen till Skäfvesund.

Skäfvesunds mark, på åsen norr om gården och vestra sidan om vägen: emellan 20 och 30 större och mindre högar, af hvilka likväl många sedan äldre tider äro skadade.

Skäfvesunds mark, på den s. k. Gubbskogen, mellan herrgården och Essundet: ett ovanligt vackert graffält med 40 ättehögar, 20 stenkummel, 3 runda stensättningar, 1 treudd samt 3 resta bautastenar, hvilka många och vackra fornlemningar med berömlig omsorg vårdas af ställets egarinna, Doktorinnan G. Wilson.

Tista mark, på en stenbacke ett par hundra steg norr om byn: ett stort grafkummel af kullersten.

Kyrkan, i hörnet af vestra gafvelmuren norr om tornet: en inmurad runsten, med följande inskrift: "Thouatr: auk: Tur. . : situ: gera: ma[arki: ifti]r: Bruna: fathur: sin: auk: mothur: sina: hulmu; d. ä. Thouatr och Tur. . . läto göra minnesmärket efter Bruni fader sin och moder sin Holma.

I östra kyrkogårdsmuren, på inre sidan midt emot koret: en sten med slingor såsom runstenarnes, men utan runor.

15. Lillkyrka.

Kärrsta bys mark, på en kal backe norr om kyrkan och ett par hundra famnar öster om prestgården: en stor treudd och en fyrkantig stensättning, en domare-ring och en sten, liknande ett altare.

På gränsen mellan Ringaby och Finnnåkers skogar, i norra delen af socknen: ett stort kummel af hopkastade stenar.

På Finnnåkers skog, en half fjerdingväg norr om Djupdal: ett stenkummel, kalladt «Kägglakropp».

I Djupdals äng, vid pass fyrahundra famnar vester om gården och ungefär lika långt norr om landsvägen: grundmurarne efter ett aflångt fyrkantigt stenhus, som berättas ha varit ett kapell, på den tiden Kägglan var en stor vild skog och vägen mellan Nerike och Vestmanland gick här förbi.

16. Ödeby.

På Käggleholms skog, strax söder om Prestbol: en större borglemning.

17. Götlanda.

a) Fornlemningar i vestra delen af socknen.

På Urvalla skog, i vestra kanten af vägen, som går till Urvalla: en runsten ristad på båda sidorna. På sidan, som är vänd åt väggen, står: Ulf: auk: Anuntr: lifu: raisa: stain; och på baksidan: iffir: L . . . (? fa)thur: sin: boan[fa]: Kunur; d. ä.: "Ulf och Anund läto resa sten efter L . . . (? fa)der sin Kunas man." — Vid pass 150 steg norr om runstenen, men på östra sidan om vägen, på Hemmansegaren Jonas Olssons skogslott finnes en stensättning, 30 fot lång och 6 fot bred, i form af en åt båda ändarna tillspetsad båt.

Kåsätters mark, på vestra sidan om vägen till kyrkan, midt emot hemmanet Brotorp: en ätthög, nu beväxt med granskog.

Södra Lunger, i Hemmansegaren And. Erssons gårde på östra sidan om gårdesgården vid vägen, som går söderut mot Lungersudde: 3 stycken ätthögar bredvid hvarandra, af hvilka den, som ligger längst i norr, har en fördjupning efter forna gräfningar.

Södra Lunger, omkring hundra famnar söder om förenämnda ätthögar, på östra sluttningen af åsen: 8 stycken små grafkullar.

Lungersåsen, på öfversta höjden: en runsten, som af folket kallas «Kung Sigges sten». Stenen, som står midt i en stensättning, som är lagd af kullerstenar i form af en båt, har denna inskrift: *Elf[kir]: auk: Kærlifr: their: kirthu: iff[i]r: Sigmunth: brothur: sin;* d. ä.: "Elfkir och Kærlifr de gjorde (nämligen minnesvården) efter Sigmund, broder sin." — Söder om runstenen ligga flera vackra stensättningar, nämligen 9 större och mindre fyrkanter, 2 båtformiga stensättningar, en rundel, en mindre ättehöj och tre stenkummel.

I Prestgårdens norra hage, strax vester om Torpa-ängen, på en liten backe norr om byvägen, som går till Rack-sätter: 2 mindre ättehögar.

På Hasta mark, öfverst på Hastaåsen: 10 stycken små ättekullar.

Hasta utmark, på Skansberget, strax vester om gården Gropen: en borglemning.

b) Fornlemningar i östra delen af socknen.

Sickelsjö mark, söder om Lilla Tofta, på södra ändan af höjden, som utskjuter i Fröshammarsviken: en rund stensättning, och på norra sidan om denna en treudd.

Sickelsjö mark, på det s. k. Lilla Fagerfallet: en trekantig stensättning, och strax derinvid ett större, nu nästan förstördt, stenkummel.

Sickelsjö mark, strax norr om torpet Hult: en dylik trekant med spår omkring efter andra stensättningar.

Sickelsjö mark, på en liten höjd strax vester om torpet Flättjan: en treuddig stensättning, öfverväxt med enbuskar.

III. Askers Härad.

18. Stora Mellösa.

Bärsta mark, bakom mangårdshusen till den utflyttade gården Rönneberget: ett litet vackert graffält af 17 större och mindre ättekullar, af hvilka en är omgifven af 5 stenar, två uppräta och tre omkullfallna.

Bärsta bys «hopamark», öfverst på åsen: 20 stycken söndergräfdä ättehögar och en omkullfallen, 5 fot hög bautasten.

Röhammars mark, på den s. k. Thorshammarsbacken, strax söder om landsvägen: 2 stora treuddar med hörnstenar, samt lemningar efter en gammal mur.

Röhammars mark, på den s. k. Röhammarsbacken, sydost om byn: 3 mindre ätthögar, något skadade.

På Knarrsta bys utmark, nära Hjelmaren: en borglemning.

Lilla Mellösa egor, Erik Jonssons gårde, norr om gården: en större ätthög samt en rund stensättning af stora klumpformiga stenar.

Alms egor, på Kyrkovärden Anders Anderssons skifte, i ängslyckan invid vägen, som går från kyrkan vesterut till landsvägen: 3 stycken ätthögar.

Alms egor, på skiftet söder om kyrkan, först på sandåsen eller den s. k. «Tingstaden» strax söder om kyrkogårdsmuren: 4 resta stenar, af hvilka två stå tillsammans på sjelfva sandåsen och två litet längre i söder i ett åkergårde; vidare i samma åkergårde men ännu längre i söder, på något afstånd från hvarandra, 4 ätthögar, af hvilka i synnerhet en är mycket anseelig och kallas «Segerhöjden».

I södra kyrkogårdsmuren: runsten med denna inskrift: **Ika: lit: riity: iftr: Asi: stuku: sin;** d. ä.: "Inga lät rita (eller rista, nämligen stenen) efter Asi, stufson sin."

Mellan Egby och Åsby, i en åkertäppa på östra sidan om sockenvägen: en stor jordfast sten, som har en runskrift på sin uppåt vända sida: **Knuatr lit risa sten thani iftr Bi . . . i . . . (fa)thur (si)n; han wa(r)th tud(r) i Wini u thø f . . . ;** d. ä.: "Knut lät resa sten denna efter Bi . . . i . . . (fa)der sin; han vardt död i Vine-ö, då f . . ."

I Hummelsta by, vid inkörsgrinden till hemmansegaren Anders Anderssons gård: en runsten, hvarpå med tydliga runtecken läses: **Biörn auk Geirvater setu resa sten thensa iftir Eibiörn fathur sin; Guth hialbi selu hans;** d. ä.: "Björn och Geirvater läto resa sten denna efter Eibjörn fader sin; Gud hjelpe själ hans." — Gårdens egare Anders Andersson har, med berömlig omtänka för stenens bevarande, dragit en nyanlagd stenvägg så,

att stenen i den står stadigt och genast faller i ögonen på hvar och en, som färdas förbi.

19. Lännäs.

På Segersjötorps egor, en half fjerdingväg söder om gården och ungefär hundra alnar vester om landsvägen: en domare-ring af 6 höga stenar. De flesta lågo för några år sedan kullfallna, men blefvo på föranstaltande af Herr Brukspatronen m. m. R. Montgomery-Cederhjelm på Segersjö ånyo uppresta och platsen omgifven med ett lämpligt stängsel.

Segersjö mark, strax norr om väderqvarnen: ett stort stenkummel, kalladt «Habors röse». — Några famnar längre i norr i gårdet, vester om landsvägen: 5 stycken rätt väl bevarade ättehögar.

Segersjö mark, på den s. k. «Nämndekarlsbacken» på östra sidan om vägen, mellan Segersjö och Lännäs kyrka: en domare-ring af 12 stenar i en rundel, och en sten i midten. Äfven detta minnesmärke har genom Herr Brukspatronen R. Montgomery-Cederhjelm försorg blifvit återställt i sitt ursprungliga skick, och platsen omhägnad på samma sätt som stensättningen vid Segersjötorp.

I Tärntorps äng, ett par hundra alnar öster om Vingåkersvägen: en aflångt fyrkantig stensättning, som folksägnen påstår vara grundvalarna efter Lännäs gamla kyrka, som man tänkte uppföra här; men hvilket blef förhindradt af trollen.

Mogetorps egor, i hagen nordost om gården och på södra sidan om landsvägen: ett större stenkummel.

På Vinön i Hjelmaren, omkring femhundra famnar nordvest om Södra byn, på vestra slutningen af Åsen, flera fornlemningar, nämligen: i hagen utanför gårdesgården: en stor rösa eller kummel, 3 mindre orörda ättekullar och en stor rund stensättning; — samt i «Sandgårdet», innanför gårdesgården: 6 mindre ättehögar, en treudd, 3 runda stensättningar och en stor fyrkantig sten, liknande ett altare. I norra ändan af

ön ligga omkring tvåhundra steg söder om Norra byn: 14 större och mindre ättekullar, en bautasten och en stenkrets af 5 resta stenar.

20. Asker.

På *Odins backe*, eller åsen mellan Teljebron och landsvägen, ligger en af de största och vackraste forntida begrafningsplatser i Nerike. Vid åsens norra ända utanför den s. k. Talbylyckan äro: 25 större och mindre ättekullar samt en bautasten; — på södra eller, rättare, sydöstra sluttningen ligga också 25 ättekullar af olika storlek, och midt ibland dem stå eller ligga kullfallna 20 bautastentar, ordnade i fyra rader, så att i främsta raden eller den, som är längst i öster, äro 7 stenar, af hvilka tre stå uppe och fyra ligga omkullfallna; i andra raden ofvanför denna 6 stenar, af hvilka fem ännu stå uppe och en ligger omkull; i tredje raden 3 upprättstående stenar, och i den fjerde eller den, som ligger högst på backsluttningen, 4 stenar, af hvilka två stå uppe och två ligga omkull på marken. I sydöstra ändan af åsen ligger en källa med friskt klart vatten, som kallas «Odinskällan».

Valsta mark, omkring hundra steg vester om gården: 2 ättehögar.

Valsta mark, i tomten till husartorpet vid byvägen, som går till Björnhofda: 3 smärre ättehögar, till en del skadade genom gräfningar.

Berga egor, söder om och nära invid landsvägen: en ättehög.

Björnhofda mark, några hundra famnar nordost om byn, på sydvestra sluttningen af den s. k. Stenkullabacken: en aflång stenkrets, kallad «Kyrkan», som troligen varit ett offerställe. I nordöstra ändan stå 2 uppresta stenar, af tre fots höjd och bilda liksom en ingång till stenkretsen. På södra sidan ser det ut, som om der också varit en ingång emellan ett par stenhällar, som nu ligga kullfallna. Inne i stenkretsen ligga flera större stenar, af hvilka den största kallas «Altaret».

Hammars säteris mark, på en hög gärdesbacke på vestra sidan om uppkörsvägen till gården: 10 stycken höga

resta stenar. Några af dessa, som under tidernas längd fallit till marken, blefvo för några år sedan genom jordegarens, Possessionaten Lagergrens försorg ånyo uppresta.

På Mörby skog, en fjerdedels mil söder om Valsta: en ringmur.

IV. Skyllersta Härad.

21. Norrbyås.

Sörby mark, på åsen söder om kyrkan, nära gränsskilnaden mot Öns by: 8 stycken ättekullar.

Öns mark, på en hög sandkulle emellan båda Qvismarsjöarne: svaga spår efter byggnader, antagligen det gamla Nærboahs slott, som nämnes från konung Magnus Ladulås' tid.

22. Gellersta.

På Gellersta bys egor, i råskilnaden till Fromesta i Ekeby: en 5 fot hög, upprest sten, förmodligen ett gammalt gränsmärke emellan socknarne eller byarne.

På Fällersta skog: en oansenlig borglemning.

23. Ekeby.

Prestgårds mark, i den s. k. Odinslund (namnet tillkommet i senare tider): 2 större ättehögar, af hvilka den ena blifvit förstörd och inrättad till en grotta med planteringar.

Prestgårds mark, på toppen af den s. k. Tolebacken vester om landsvägen: lemningar efter en stor söndergräfd ättehögar.

Björka egor, på Gustaf Jonssons skifte, omkring tusen alnar öster om byn: en ättehögar.

Björka egor, Hemmansegaren Karl Joh. Karlssons gårds-tomt: en stor ättehögar, någorlunda väl bibehållen; strax invid lemningar efter en mindre högar, i hvilken en källare blifvit uppbyggd.

På Frogesta gårde, några hundra famnar nordvest om byn: en 6 fot hög bautasten.

Säteriet Nynäs' mark, vid väderqvarnen: en större ättehögar, omgifven af 7 mindre grafkullar.

24. Skyllersta.

Vid Konsta, emellan gamla byn och den utflyttade östra gården: 2 mycket stora ätthögar, kallade «Kungshögarna», en på vardera sidan om vägen.

Vindla mark, några hundra famnar öster om byn, i en hage, beväxt med täta albusksnår, flera fornlemningar, nämligen: en fyrsidig stensättning, 2 mindre bautastenar, en liten krets af 5 resta stenar och 20 ättekullar.

På åsen, mellan Sörby och Egby: 39 större och mindre ätthögar, af hvilka 20 äro belägna på Sörby mark, norr om byvägen till Egby och 19 på sistnämnda hemmans jord, söder om samma byväg.

Tarsta skog, på ett berg, en åttendedels mil söder om Tarsta: en stor borglemning, bekant under namn af «Tarsta borg».

Siggetorps mark, på ett berg vester om landsvägen: en tredubbel ringmur, kallad «Åmehäll».

25. Svennevad.

På Glottra egor, Hemmansegaren Anders Anderssons mark, i gårdet, strax öster om landsvägen: en nära 9 fot hög sten, «Glottra-hällen».

På Glottra egor, omkring tjugugu steg norr om häradsvägen, som går till Haddebo: en mindre bautasten, «Kung Svenders sten».

Anm. Några mindre grafkullar och en fyrsidig stensättning på åsen, ofvanför Svennevads gästgifvaregård, samt en domare-ring strax norr om Svennevadsåns utlopp i Sottern hafva vid odlingar under de sista åren beklagligtvis blifvit förstörda. De ofta omtalade «Svendershög» och «Svendersborg», söder om ån, äro ingenting annat än naturbildningar.

26. Boo eller Öfra Svennevad.

(En skogsbygd, som alldeles saknar fornlemningar.)

V. Kumla Härad.

27. Kumla.

På Kumla bys samfälda mark, söder om byn, mellan Lars Olssons och Jonas Jonssons utbyggda gårdar: en större och 11 mindre grafhögar. På den torra grusbacken kring grafhögarne har nämnde Hemmansegare Jonas Jonsson flera gånger planterat löfträäd, ett företag, som länder honom till så mycket större heder, som grafstället icke är hans egen, utan hela byns samfälda mark.

Vid Elfvesta, vester om mangårdshusen till Lars Larssons gård: 4 större och omkring 10 mindre ättehögar.

Vid Yxhult, på det s. k. Graffallet på vestra och södra sidan om trögården, ha i forna tider funnits flera grafhögar, hvilka i det afseendet varit olika de vanliga grafhögarne i Nerike, att de invändigt, i stället för ett litet stenrös och en lerkruka med den jordades ben och aska, haft en kista af kalkstenshällar, i hvilken liken varit inlagda obrända. För närvarande finnas endast lemningar efter två sådana hällkistor, en inom sjelfva gårdshägnaden strax vester om byggningen och den andra vid pass hundra alnar söder om trögårdsmuren.

På Hjortsberga mark: flera fornlemningar: 1) i en hage omkring tvåhundra famnar n. n. v. om gamla byn: en domare-ring af 9 stenar, af hvilka blott en ligger omkullfallen, ett större stenkummel och 9 stycken vackra ättehögar, de flesta oskadade; 2) på en kulle i gårdet, omkring trehundra famnar nordvest från byn: grundmurar efter en större byggnad, som, enligt folksagan, skall vara efter ett slott, som hetat Hjorvardsberg; 3) på byns gemensamma grustag, der svaga spår synas efter gamla grafvar.

Södra Mos, ett par hundra famnar nordvest om byn, vester om landsvägen: en bautasten.

Vesta frälsegård, en half fjerdingväg öster om byn, invid byvägen, som går söderut till Tynninge: en runsten, på hvilken ännu följande kan läsas af inskriften: . . .

giritthi stin than[a] iff[i]r Thorburn sun sin (= ... gjorde sten denna efter Thorburn son sin).

28. Halsberg.

Norrby mark, på åsen öster om vägen, som går till Halsberg: Nerikes vackraste minnesmärke, bestående af 4 stycken stora stenkretsar eller domare-ringar jemte några enstaka stenar, tillsammans 43 resta stenar, af hvilka några hafva ända till 9 fots höjd; 18 stycken af dessa stenar lågo kullfallna, men blefvo uppresta 1863 på föranstaltande af Kronolänsmannen A. Flyckt, som alltid visat ett särdeles berömligt nit om Kumla härads fornlemningar. Vid detta dryga arbete biträdades Hr Flyckt med mycken beredvillighet af kringboende danemän, ett förhållande, som på samma gång det hedrar dem, som dertill lemnade sin hjälp, äfven utgör ett glädjande bevis på den kärlek, hvarmed folket på somliga trakter i Nerike omfattar sina gamla minnen.

Skalleruds utmark, en half fjerdingstvåg sydvest om gården: en borglemning.

Skogaholms mark, på Jätteberget vid Tisarens södra strand: en borglemning, bestående af en dubbel ringmur.

29. Lerbäck.

(Saknar alla fornlemningar.)

VI. Sundbo Härad.

30. Hammar.

På *Harje bys gårde*, tre- till fyrahundra steg nordvest om byn: 3 resta stenar.

Harje mark, på Bölsberget, strax norr om tegel bruket: en borglemning.

Gärdshytte egor, på Murberget, en half fjerdingstvåg sydost om byn: en borglemning.

31. Askersunds Landsförsamling.

Norra Algrena mark, i strandbrädden af en liten bäck, som utfaller i norra Asplångs-ån: en mindre ättehög, «Kung Välters hög».

Edö mark, på Borgberget, en fjerdedels mil öster om herrgården: en obetydlig borglemning.

På Bro skog, nära egoskilmnaden mellan Bro, Vagersta och Qvarntorps utmarker: en borglemning.

32. Snafunda.

Vid Tjälvestad, omkring hundra famnar norr om ladugården: en obetydlig hög med en rest sten, kallad «Tjälves graf».

VII. Hardemo Härad.

33. Kräklinge.

Husby mark, på en backkulle beväxt med aspar, ett par bösshall öster om gården: 5 stycken mycket små grafkullar.

På Lerbo (Södra Folkavi) gårde, ett par hundra steg norr om gården: en ättehög, till en del förstörd af högbrytare.

Anm. På Korsbergsbacken å Väsby gårde upprestes för några år sedan, på föranstaltande af Nerikes Fornminnesförening, en runsten, som tillföre stått på samma ställe, men för ett par hundra år sedan blifvit flyttad derifrån och lagd i en stenbro öfver vägen. Runstenen, som bestod af en stor, tunn sandstenshäll, hade vid sin inläggning i bron blifvit afslagen, hvarföre han vid uppsättningen måste fästas med jernkrampor i en jordfast sten. Någon tid derefter företogo sig likväl några okynliga personer, att om en natt vräka omkull stenen, som dervid alldeles sönderkrossades. Detta dåd förefaller ännu skamligare, när man jemför det med det hedrande handlingssätt, Kumla och Halsbergs socknemän samtidigt ådagalade i att återställa det vackra minnesmärket vid Norrby.

Vid Kappellet: grundmurarne efter en kyrka, som på bekostnad af Nerikes Fornminnesförening blifvit framgräfd.

34. Hardemo.

På Skyberga gårde, omkring hundra famnar vester om byn: en mycket stor ätthög, kallad «Thorshögen», och på vestra sidan om den en mindre, söndergräfd.

Berga mark, på norra slutningen af den s. k. «Tillerbacken» vid gamla byn: 22 stycken större och mindre ätthögar, de flesta utmärkt väl bibehållna.

Källtorps egor, i en hage strax öster om gården: 3 stycken små stensatta grafvar.

Vid Brändåsen, strax söder om gården, der vägen delar sig åt Viby och Lerbäck: 2 resta och 3 kulliggande stenar, lemningar efter en domare-ring.

På Stor-Ålbergs gårde, fyrahundra steg vester om byn: 3 uppstående och 4 kullfallna stenar, som tillsammans utgjort en domare-ring.

Hidingsta mark, omkring fyrahundra famnar öster om byn: lemningar efter gamla murar och husbyggnader.

VIII. Grimstens Härad.**35. Hackvad.**

Hvilsta mark, på en backe, kallad «Hvilsta-ör», strax norr om gården: 7 stycken större och mindre ätthögar.

Vid Via, på den s. k. Korsbacken, på södra sidan om vägen: 2 stycken nästan alldeles bortgrädda ättekullar.

Bärsta mark, på Ekåsen vester om gården: 5 bautastenar, 2 fyrkantiga och några trekantiga stensättningar.

Helgesta bys mark, på Botåsen strax öster om häradsvägen: en domare-ring af 9 höga stenar, af hvilka fem stå uppe och fyra ligga kullfallna på marken; på norra sidan om stenkretsen ligger ett stenkummel, kalladt «Drakrösan».

36. Viby.

Prestgårdens mark, i södra ändan af Hästhagen helt nära Vibysjön: en ätthög, öfverväxt med ett par stora granar; en stenkrets af 9 stenar, af hvilka åtta ligga omkullfallna, och en firsidig stensättning.

På Skädvi mark, på södra sidan om landsvägen: omkring 15 större och mindre ättechögar, i forna dagar illa medfarna af skattegräfvare.

Vallby mark, på en stenbacke vester om gården och på södra sidan om landsvägen: en 5 fot hög bautasten.

På Broby och Nalavibergs egor, omkring torpet Lurbo: ett utmärkt vackert graffält af öfver 100 större och mindre ättechögar.

Vid Ängatorp, i en liten björklund, ett bösshåll öster om gården: en 5 fot hög rest sten.

Sörby egor, på södra sluttningen af den s. k. «Sörbyhammarn»: några runda och 2 trekantiga stensättningar, en mindre bautasten, samt i en trädgårdstappa, invid Lars Johan Larssons gård, en jordfast sten, kallad «Grimstenen», hvars urgröpning endast är en naturbildning, men af folksagan sättes i samband med häradets namn och de forna konungarnes eriksgata.

På Tystinge mark, norr om gården, i en liten lund invid landsvägen: omkring 20 ättekullar; strax vester om bygatan i Hemmansegaren Anders Anderssons gårde: 2 ättechögar, uppkastade på en berghäll.

Vid Ännbrunn, i en skogsbacke omkring hundra famnar öster om gården: 3 domare-ringar eller stenkretsar och ett stenkummel.

Odensvi mark, på ett berg en half fjerding sväg syd-sydost om gården: en borglemning, kallad «Boshälla skans».

Vid Kyrkan, nedra trappsteget till södra kyrkdörren: ett litet stycke af en runsten.

37. Bodarne.

Vid Kyrkan, omkring fyrtio steg från södra kyrkogårdsmuren: en större ättehö, med märken efter gräfningsgär i toppen.

På Korsbacken, öster om kyrkan och fem famnar söder om landsvägen in i skogen: en söndergräfd ättehö, som af folket kallas «Ramunders hög».

Vester om Kyrkan: ett källarhvalf och några obetydliga murar efter Romanaboda kloster.

IX. Edsbergs Härad.**38. Edsberg.**

Vid hemmanet Backen, på höjden af den s. k. «Backa-backen»: omkring 20 små, nästan omärkliga grafkullar.

Härfvesta fanjunkareboställe, i norra gårdet: ett par obetydliga ättechögar.

Härfvesta skogsmark, på den s. k. Brännebacken: 2 stora stenkummel, ett större på norra och ett mindre på södra sidan om vägen.

Logsjö skog, öster om och helt nära byvägen mellan Egelsta och Logsjö: omkring 20 ättechögar, mestadels öfverväxta med skog.

Smedberga mark, på åsen strax vester om häradsvägen: 3 mindre ättechögar.

Gräfsta mark, på backen ofvanför Sörby bro: 3 större grafhögar, omgifna af 14 mindre.

Frövi gårde, utmed vestra vägkanten: 4 ättechögar, fordom illa medfarna genom grushemtning.

Komministersbostället Snarvis skog, på norra sidan om vägen till Riseberga: 3 grafkullar.

Vid Höga, strax norr om ladugården: 9 större och mindre ättekullar, fem på vestra och fyra på östra sidan om vägen.

Edsbergs Sanna, på «Krokåsabacken» vid vägen till Kälkesta: 4 stycken små grafkullar, sammanfallna nästan i jemnhöjd med marken.

Lång-Sörby, på åsen på vestra sidan om och tätt invid vägen: en 3 fot hög bautasten.

Riseberga: murar och lemningar efter Riseberga nunnekloster.

39. Knista.

Vid Bo, i gårdet några famnar sydvest om ladugården: 2 mindre ättechögar.

Nedra Östa, i gårdet öster om landsvägen i råskilnaden till Öfra Östa: en skadad ättechög.

Knista by, på en gärdesbacke i Hemmansegaren Lars Ols-sons skifte, ett bösshäll söder om kyrkan: 2 stycken alnshöga bautastenar och en firsidig stensättning.

Knista by, på Per Erik Erssons hagmark söder om byn: ett vackert graffält, bestående af 1 treudd, 13 fyrsidiga och 19 runda stensättningar, 3 mindre bautastenar och 1 ättechög.

Fjugesta egor, på den uppodlade hagmarken vester om byn: en domare-ring af 7 resta stenar.

40. Hidinge.

På *Klunkhytte skog*, omkring femhundra famnar öster om Klunkhytte masugn: en borglemning, kallad «Klunkhytte skans».

X. Lekebergs Härad.

41. Qvissbro.

Kälkesta gårde, på Krokåsabacken i sockengränsen mot Edsberg: 6 stycken mycket små ättekullar.

Vekhyttan, på Vestergårdens skogsmark: en borglemning, kallad Kybergs eller Borgarsjö skansar.

42. Tångeråsa.

Trystorps mark, vid torpet Haget, norr om kyrkan: 2 små ättekullar.

43. Skagershult.

(Eger inga fornlemningar.)

31
Känna öf. på Tor Erik Eriksons hufvudsk ädler om byn:
ett vackert gravfält, bestående af 1 reolld. 13 fyr-
diga och 19 reols stensättningar, 3 mindre bänkar
och 1 ättelög.

Byggnad tyck på den uphöllade hufvudskon resten om byn:
en domarening af 7 reols stenar.

10. Hildar.

På Klauhytte skog, omkring förhöfva fannar delar om
Klauhytte mansgård, en borgsättning, kallad Klauk-
hytte skans.

X. Leckbergs Härad.

11. Österna.

Källens öfver, på Kroksasbacken i södergräntan mot
Björbygd: 6 stycken nyckor med stenkullar.
Källens, på 7 stensättningar, en borgsättning,
kallad Källens eller Borgens skans.

12. Tånars.

Tånars bygd, vid torpet Hagar, nord om kyrkan, 2 små
stänkullar.

13. Skagerholm.

(Byggnads förtäringar)

Utdrag af Tidningarnes omdömen öfver Hr Hofbergs bok
«Nerikes Gamla Minnen».

” — — — En högéligen interessant bok, som icke undgått någon af den Svenska fornkunskapens vänner.”

(Post- och Inr. Tidn. N:o 299, år 1868.)

”Hr Hofbergs bok, ett alster af fleråriga forskningar, är ett arbete af mycken förtjenst.” — — — ”Den afdelning, som har till öfverskrift Folket, inledes med en allmän skildring af landskapets hvardagslif i äldre tider, värdig en Samuel Ödmann. Skildringen har bakom sig ett betydligt detaljstudium, som för den nätta, nästan artistiska kompositionen icke blifver läsaren till något besvär.” — — —

(Post- och Inr. Tidn. N:o 131, år 1869.)

” — — — Redan en första blick på boken visar, att den är ett af dessa verk, som framgått ur flera års trägn och vidsträckt forskning, resor och studier, ej ett af dessa boklärdomens alster, af hvilka vi, Gud nås, ha allt för stort förråd. I synnerhet i antiqvariskt och etnografiskt afseende tillhör också hans arbete de bättre vi ega inom vår litteratur.” — — — ”Utan all fråga den bästa och mest tillfredsställande afdelning i arbetet är den sista, Folket, som på ett lifligt och uttömmande sätt redogör för Nerikes etnografiska förhållanden. Särskildt förtjenar förf:s framställning af folkets lefnadssätt och seder allt beröm, äfvensom hans interessanta samling af Nerikes skrock och signerier lemnar ett viktigt bidrag för framtida forskare på våra folkmyters vida område. — — — Åt Neriska djur- och växtmann samt folkspråket öfverhufvud har förf. egnat ett par mycket rikhaltiga och upplysande kapitel. — — — Vi hoppas att boken skall få en stor spridning bland Nerikes intelligenta och för bildningens angelägenheter lifvade befolkning. Ju mera kunskapen om fosterbygden växer, desto mer lära vi att älska henne, och med detsamma det gemensamma fäderneslandet, af hvars odling hon dock, i stort sedt, är ett skott. Men ”af kärleken går lifvet”, det är en sanning, som gör sig gällande äfven på nationaliteternas område. Ett folk, som älskar sitt land och är stolt först och främst öfver det, ett sådant folk eger dermed grundvilket för sitt framåtskridande, för egen och andras aktning.”

(Aft.-Bl. N:o 131, år 1869.)

Den om Nordens fornkunskap så högt förtjente professor **George Stephens** i Köpenhamn yttrar (i Fædrelandet) om detta verk bland annat: ” — — För några år sedan utkom frih. Djurklou's ”Ur Nerikes folkspråk och folklif”. Efter detta lilla, men nyttiga arbete, följer nu ett större och ypperligt verk, Dr Hofbergs Nerikes Gamla Minnen. Nerikes historia är i många fall af vigt. Dess forntidslemningar erbjuda föremål, som på andra ställen icke finnas. Dr H. har samlat allt af betydighet. — — — — Man finner här kapitel om forntidslemningar från hednaåldern och medeltiden, historiska tidsbilder, folket, dess sång, musik och egendomliga sedvanor. — — — Denna prisbilliga bok borde vara vidt bekant här i Danmark. Hon är skriven i ett lätt och folkligt språk, men icke desto mindre af stort och varaktigt värde.”

Riseberga Klosterkyrkas vestra gånghamn. (Ur Verites Gamla Minnen af Hofberg. Se vidare omslagets innesidor.)

